

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREDI YA 12

XITSONGA: RIRIMI RA LE KAYA (HL)

PAPILA RA VUNHARHU (P3)

HUKURI 2017

MEMORANDAMU

TIMARAKA: 100

Memorandum leyi yi na tipheji ta 11.

MAAVELO YA TIMARAKA**XIYENGE XA A: SWITSHURIWA SWA XITSALWANA: TIMARAKA TA 50**

VUNDZENI NA MAKUNGUHATELO	(VM): =	30
RIRIMI, XITAYILI NA VUHLERI	(RXV): =	15
XIVUMBEKO	(X): =	05
NTSENGO		<u>50</u>

**XIYENGE XA B: SWITSHURIWA SWA XITSALWAMBIKO :
TIMARAKA TA**

VUNDZENI, MAKUNGUHATELO NA XIVUMBEKO	(VMX): =	15
RIRIMI, XITAYILI NA VUHLERI	(RXV): =	10
NTSENGO		<u>25</u>

MIMFUNGHO YA MAKOREKETELO**MFUNGHO NHLAMUSELO**

-	Ehansi ka xihoxo xin'wana na xin'wana.
II	Etlhelo ra xinene eka swivulwa leswi nga twisisekiki.
=	Etlhelo ra ximatsi loko mukamberiwa a nga avangi xitshuriwa xa yena hi tindzimana.
m	Etlhelo ra ximatsi loko ku ri na mbuyelelo wa timhaka kumbe marito.
/	Loko a hlanganisile marito.
—	Loko a hambanisile marito
←	A a fanele a sungurile ekusunguleni ka ntila eximatsini.
→	A nga fikangi emakumu ka xinene.
↑	A a fanele a sungurile ehenhla eka mintila leyi a nga yi tlula.
↓	A nga fikangi emakumu ka pheji.

XIYENGE XA A: SWITSHURIWA SWA XITSALWANA**XIVUTISO XA 1****1.1 Lowu a wu ri ntlangu wa lembe.**

Mukamberiwa a nga ha tsala hi muxaka wun'wana na wun'wana wa ntlangu.

A nga ha katsa leswi landzelaka:

- Vito ra ntlangu.
- Siku, ndhawu na nkarhi.
- Vatekaxiave na maambalelo ya vona.
- Leswi humelegeleke na leswi humeleriseke xiswona.
- Lava a a ri na vona.
- Makumu ya wona.
- Dyondzo leyi a yi kumeke.

[50]

1.2 Matikhomelo ya vana lava nga kombiwiki rirhandzu hi vatswari va vona.

Mukamberiwa a nga ha katsa leswi landzelaka:

- Xivangelo xa ku va vana va nga kombiwi rirhandzu.
- Matikhomelo ya vana lava etikweni.
- Ku tinghenisa eka swidzidziharisi.
- Ku tinghenisa eka timhaka ta vugangu.
- Ku teriwa hi miehleketo yo tisunga ka vana lava.
- Matirhelo ya le hansi eka timhaka ta tidyondzo.
- Ku xanisiwa ka vana lava hi vatswari.
- Dyondzo eka vatswari.

[50]

1.3 Leswi ndzi humelegeleke siku rero swa ha ndzi tsuvula misisi na sweswi!

Mukamberiwa a nga ha katsa leswi landzelaka:

- Siku, ndhawu na nkarhi.
- Leswi humelegeleke na leswi humeleriseke xiswona.
- Leswi endleke leswaku swi n'wi chavisa.
- Lava a a ri na vona.
- Makumu ya swona.
- Dyondzo leyi a yi kumeke.

[50]

1.4 Vunene na vubihi bya ku yirisiwa ka nkhavi eswikolweni.

Handle ka nhlamuselo ya nhlokomhaka mukamberiwa a nga ha katsa leswi landzelaka:

Vunene

- Vadyondzi va dyondza va tshunxekile.
- Swi fambelana na vumbiwa ra tiko.
- Swi hunguta ku vavisiwa ka vadyondzi.
- Ku va na vuxaka lebyinene exikarhi ka vadyondzi na vadyondzisi.
- Vadyondzi va va na vutihlamuleri handle ko chavisiwa.
- Swi ponisa vadyondzisi ku mangaleriwa.

Vubihi

- Vadyondzi a va ha endli mintirho ya xikolo hi mfanelo.
- A va ha xiximi vadyondzisi.
- A va ha tshami etitlilasini.
- Va xwa na ku hlwela ku fika exikolweni hi vomu.
- Va onha nhundzu ya xikolo.
- Mbuyelo wu va wa xiyimo xa le hansi.
- Swi hetu vadyondzisi matimba.
- Swi kavanyeta mafambiselo ya xikolo.

[50]

1.5 Van'wana va vadyondzi lava nga hundziseriwa eka tigiredi ta le mahlweni va tirha hi ku tikarhata ku tlula lava nga lo tipasela. Pfumela kumbe u kaneta.

Ku pfumela

Mukamberiwa a nga ha katsa leswi landzelaka:

- Ku khorwisa vadyondzisi leswaku a hi vatsandzeki.
- Va chava ku tlheriseriwa eka tigiredi leti va sukaka eka toni.
- Va tirha hi ku tikarhata hikuva va swi tiva leswaku a va pasangi.
- A va lavi ku khomiwa hi tingana loko va feyirile eku heleni ka lembe.
- Va kombisa ku khensa leswaku a hi xihoxo ku va va hundzisiwile.
- Va lava ku humelela evuton'wini.

Ku kaneta

Mukamberiwa a nga ha katsa leswi landzelaka:

- Va tlanga hi ku tiva leswaku va ta pasisiwa loko lembe ri hela.
- A va tsali mintirho leyi va nyikiwaka yona hikuva ya va tikela.
- A va xiximi vadyondzisi.
- A va tshami etitlilasini.
- Va yivela mintirho ya vadyondzi van'wana.
- Va xwa ngopfu hikwalaho ko chava ku vutisiwa swivutiso hi vadyondzisi loko ku ri karhi ku dyondziwa.

[50]

1.6 **Mukamberiwa u ta va a xiyaxiyile swifaniso leswi a nyikiweke swona kutani a tsala xitsalwana hi xin'we xa swona, a aneka mhaka leyi xi n'wi tiselaka yona emiehleketweni. U ta nyika xitsalwana xa yena nhlokomhaka leyi faneleke.**

1.6.1 Xikombiso xa nhlokomhaka: **Nhlawulo wa mimfumo ya miganga wa lembe ra 2016.**

Mukamberiwa a nga ha katsa leswi landzelaka:

- Nhlamuselo ya nhlokomhaka.
- Siku ra nhlawulo.
- Mavandla ya tipolitiki lama titsariseleke.
- Varhangeri va mavandla ya tipolitiki.
- Vayimeri va minhlangano yo hambanahambana etindhawini ta nhlawulo.
- Madzolonga loko masiku ya nhlawulo ya karhi ya tshinela.
- Mbuyelo wa nhlawulo.
- Mavandla lama tsandzekeke ya tikamba swihoxo.
- Ku tilulamisela nhlawulo lowu landzelaka wa rixaka wa 2019.

[50]

1.6.2 Xikombiso xa nhlokomhaka: **Sayense na thekinoloji.**

Mukamberiwa a nga ha katsa leswi landzelaka:

- Nhlamuselo ya nhlokomhaka.
- Tidyondzo leti lavekaka na mapaselo ya vadyondzi.
- Mpfuneto wa timali ta tihakelo ta tidyondzo.
- Nkoka wa sayense na thekinoloji.
- Switirhiswa swa thekinoloji.
- Miako yo dyondzela eka yona.
- Vadyondzisi va tidyondzo leti.
- Tiyunivhesiti, tikholichi na mintirhovutomi.
- Ikhonomi ya tiko na miholo.

[50]

1.6.3 Xikombiso xa nhlokomhaka: **Mabazi lama tleketlaka vadyondzi ku ya no vuya eswikolweni.**

Mukamberiwa a nga ha katsa leswi landzelaka:

- Nhlamuselo ya nhlokomhaka.
- Ku va vadyondzi va fika eswikolweni na le makaya hi nkarhi.
- Ku fika eswikolweni na le makaya va nga karhalangi.
- Ku hunguteka ka nhlayo ya vadyondzi lava dlayiwaka no pfinyiwa hikwalaho ko famba hi milenge.
- Vuuhlayiseki bya vadyondzi hi nkarhi wa maxelo yo biha.
- Ku va vatsvari va rhuriwile ndzhwalo wo hakela swifambo swa mani na mani.

[50]

NTSENGO WA XIYENGE XA A:

50

XIYENGE XA B: SWITSHURIWA SWA XITSALWAMBIKO**XIVUTISO XA 2****2.1 PAPILA RA XIMFUMO**

Eka papila ra yena mukamberiwa a nga ha katsa leswi landzelaka:

- Adirese ya mutsari evokweni ra xinene leyi sikuhatiweke.
- Ku tlula ntila laha swi faneleke.
- Adirese ya mutsaleriwa evokweni ra ximatsi leyi rhangeriweke hi xiyimo xa mutsaleriwa. (A yi sikuhatiwi.)
- Xilosó.
- Nhlokomhaka. (Loko yi tsariwile hi maletere lamatsongo ya nkhwatihiatiwa, loko yi tsariwile hi maletere lamakulu a yi nkhwatihiatiwi.)
- Vundzeni.
- Nsariso. (Nsayino, vito na xivongo swa mutsari.)

[25]

2.2 XIVIKO

Eka xiviko xa yena mukamberiwa a nga ha katsa leswi landzelaka:

- Nhlokomhaka. (Loko yi tsariwile hi maletere lamatsongo ya nkhwatihiatiwa, loko yi tsariwile hi maletere lamakulu a yi nkhwatihiatiwi.)
- Loyi xiviko xi kongomisiweke eka yena.
- Siku, nkarhi na ndhawu.
- Xivangelo xa ku tshwa ka tlilasi.
- Nhundzu leyi onhakeke.
- Lava pfuneteke ku timela ndzilo.
- Ku vitaniwa ka maphorisa.
- Swibumabumelo na swisolo.
- Mavito ya mutsari.
- Nsayino wa mutsari.
- Siku.

[25]

2.3 NHLUTO

Eka nhluto wa yena mukamberiwa a nga ha katsa leswi landzelaka:

(Mukamberiwa u fanele ku ndlandlamuxa tinhlokomhakantsongo leti nga laha hansi.)

- Vito ra mukhanselara.
- Vito ra muganga.
- Vukorhokeri lebyi a byi endleke.
- Matitwelo ya vaakatiko.
- Swibumabumelo na swisolo.
- Vito ra muhluti.

[25]

2.4 N'WANGULANO

Eka n'wangulano wa yena mukamberiwa a nga ha katsa leswi landzelaka:

- Nhlokomhaka. (Loko yi tsariwile hi maletere lamatsongo ya nkhwatihiwi, loko yi tsariwile hi maletere lamakulu a yi nkhwatihiwi.)
- Siku, nkarhi na ndhawu.
- Ku thya swimunhuhatwa mavito lawa ya tsariweke hi maletere lamakulu etlhelweni ra ximatsi.
- Ku tsala hikombirhi endzhaku ka mavito ya swimunhuhatwa.
- Ku xewetana.
- Swiendlo swa swimunhuhatwa endzeni ka swiangi.
- Mbhirisano lowu veke kona.
- Ku gimeta na ku lelana.

[25]

2.5 INTHAVHIYU

Eka intjavhiyu ya yena mukamberiwa a nga ha katsa leswi landzelaka:

- Nhlokomhaka. (Loko yi tsariwile hi maletere lamatsongo ya nkhwatihiwi, loko yi tsariwile hi maletere lamakulu a yi nkhwatihiwi.)
- Siku, nkarhi na ndhawu.
- Ku thya swimunhuhatwa mavito lawa ya tsariweke hi maletere lamakulu etlhelweni ra ximatsi.
- Ku xewetana.
- Swivutiso hi meyera.
- Tinhlamulo hi muyimeri wa muganga.
- Mavonelo ya muyimeri wa muganga.
- Ku lelana.

[25]

2.6 MATIMU YA MUFI

Eka matimu ya mufi mukamberiwa a nga ha katsa leswi landzelaka:

- Nhlokomhaka. (Loko yi tsariwile hi maletere lamatsongo ya nkhwatihiwi, loko yi tsariwile hi maletere lamakulu a yi nkhwatihiwi.)
- Mavito na xivongo xa mufi.
- Siku, n'hweti na lembe ro velekiwa.
- Ndhawu laha a velekiweke kona.
- Vatswari va mufi.
- Vuxokoxoko bya swikolo na tidyondzo loko a dyondzile xikolo.
- Ta vukati loko a tekiwile/tekile.
- Siku ro hundza emisaveni.
- Xivangelo xa rifu.
- Lava a va siyeke.
- Ku n'wi navelela ku etlela hi kurhula.
- Ku phata xivongo xa yena.

[25]

NTSENGO WA XIYENGE XA B:	50
NTSENGO WA TIMARAKA:	100

XIYA: XIYENGE XA A

- Tirhisa rhubiriki minkarhi hinkwayo loko u koreketa xitsalwana xa vutumbuluxi (Papila ra vu3, XIYENGE XA A).
- Timaraka to sukela eka 0 ku fikela eka 50 ti avanyisiwile hi tinhlamuselo ta 5 ta vuswikoti.
- Eka swilaveko swa Vundzeni, Ririmia na Xitayili, nhlamuselo yin'wana na yin'wana ya vuswikoti eka leta ntlhanu yi avanyisiwile hi swiyimo swimbirhi: xa le henhla na xa le hansi xikan'we na maavelo ya lawa ya tirhisiwaka ya timaraka.
- Xivumbeko a xi khumbeki hi ku aviwa ka xiyimo xa le henhla na xa le hansi.

RHUBIRIKI YA MAAVELO YA TIMARAKA EKA MAKOREKETELO YA XITSALWANA EKA RIRIMIA RA LE KAYA [TIMARAKA TA 50]

Swilaveko	Vuswikoti byo hlawuleka	Vuswikoti bya le henhla	Vuswikoti byo amukeleka	Vuswikoti bya madyondza	Vuswikoti byo ka byi nga fikelelangi
VUNDZENI & MAKUNGUHATELO (Mahlamulelo na miehleketo) Maveketelero ya miehleketo eka makunguhateло. Ndzemuko wa xikongomelo, vaamukeri va mahungu na mbangu.	28–30 -Mahlamulelo yo hlawuleka/lama tlhontlhaka miehleketo na ku hundzisa eka leswi languteriweke -Miehleketo ya vutlhari, leyti tlhontlhaka miehleketo naswona leyti vupfeke -Mahungu ya veketeriwele hi ndlela yo hlawuleka naswona ku na nkhulukelano (nhlangano) ku katsa manghenelo, miri na masongelo/mahetelelo	22–24 -Mahlamulelo lama vumbiweke kahle swinene. -Miehleketo leyti faneleke no tsakisa naswona yi kombisa vumbhoni byo va yi vupfile -Mahungu ya veketeriwele kahle swinene naswona ku na nkhulukelano (nhlangano) eka manghenelo, miri na masongelo/mahetelelo	16–18 -Mahlamulelo lama amukelekaka -Miehleketo leyti nga na nkhulukelano na ku khorwisa -Mahungu ya veketeriwele kahle naswona ku na nkhulukelano (nhlangano) eka manghenelo, miri na masongelo/mahetelelo	10–12 -Mahlamulelo ma na nkhulukelano kun'wana -Miehleketo a yi twisiseki naswona a yi kombisi vutumbuluxeli -Ku na vumbhoni byitsongo bya maveketelero na nkhulukelano wa mahungu	4–6 -Mahlamulelo yo huhula -Miehleketo yo hlanganahlangana yo ka yi nga kongomisi mhaka -Mahungu yo huhula no vuyeleriwa -Mahungu a ya veketeriwangi kahle naswona ya hava nkhulukelano
TIMARAKA TA 30	Xiyimo xa le henhla 25–27 -Mahlamulelo ya xiyimo xa le henhla kambe lama nga riki na swihlawulekisi swa xitsalwana xo hlawuleka no tlhontlhaka miehleketo -Miehleketo ya vutlhari no vupfa -Mahungu ya veketeriwele hi ndlela ya vutshila naswona ku na nkhulukelano (nhlangano) eka manghenelo, miri na masongelo/mahetelelo	19–21 -Mahlamulelo lama vumbiweke kahle -Miehleketo leyti faneleke no tsakisa -Mahungu ya veketeriwele kahle naswona ku na nkhulukelano (nhlangano) eka manghenelo, miri na masongelo/mahetelelo	13–15 -Mahlamulelo lama amukelekaka kambe hungu a ri hlamsueriwangi ri twisiseka swinene -Miehleketo yi na nkhulukelano lowu eneleke na ku khorwisa -Mahungu ya veketeriwele kahlenyana naswona ku na nkhulukelanonyana (nhlanganonyana) eka manghenelo, miri na masongelo/mahetelelo	7–9 -Mahlamulelo hakanyingi a hi lama ma kongomaka -Miehleketo yi tala ku va leyti nga hlanganangiki na ku hlanganahlangana -Ku hava vumbhoni lebyi kombisaka maveketelero lamanene na nkhulukelano wa mahungu	0–3 -A nga kalangi a ringeta ku angula ku ya hi nhlokomhaka -Miehleketo hi leyti yi nga fanelangiki naswona a yi fambelani nakatsongo na nhlokomhaka -A yi na nkongomo naswona yi pfuvapfuvekile
	Xiyimo xa le hansi 25–27 -Mahlamulelo ya xiyimo xa le hansi kambe lama nga riki na swihlawulekisi swa xitsalwana xo hlawuleka no tlhontlhaka miehleketo -Miehleketo ya vutlhari no vupfa -Mahungu ya veketeriwele hi ndlela ya vutshila naswona ku na nkhulukelano (nhlangano) eka manghenelo, miri na masongelo/mahetelelo	19–21 -Mahlamulelo lama vumbiweke kahle -Miehleketo leyti faneleke no tsakisa -Mahungu ya veketeriwele kahle naswona ku na nkhulukelano (nhlangano) eka manghenelo, miri na masongelo/mahetelelo	13–15 -Mahlamulelo lama amukelekaka kambe hungu a ri hlamsueriwangi ri twisiseka swinene -Miehleketo yi na nkhulukelano lowu eneleke na ku khorwisa -Mahungu ya veketeriwele kahlenyana naswona ku na nkhulukelanonyana (nhlanganonyana) eka manghenelo, miri na masongelo/mahetelelo	7–9 -Mahlamulelo hakanyingi a hi lama ma kongomaka -Miehleketo yi tala ku va leyti nga hlanganangiki na ku hlanganahlangana -Ku hava vumbhoni lebyi kombisaka maveketelero lamanene na nkhulukelano wa mahungu	0–3 -A nga kalangi a ringeta ku angula ku ya hi nhlokomhaka -Miehleketo hi leyti yi nga fanelangiki naswona a yi fambelani nakatsongo na nhlokomhaka -A yi na nkongomo naswona yi pfuvapfuvekile

**RHUBIRIKI YA MAAVELO YA TIMARAKA EKA MAKOREKETELO YA XITSALWANA EKA RIRIMI RA LE KAYA [TIMARAKA TA 50]
(ku yisa emahlweni)**

Swilaveko	Vuswikoti byo hlawuleka	Vuswikoti bya le henhlia	Vuswikoti byo amukeleka	Vuswikoti bya madyondza	Vuswikoti byo ka byi nga fikelelangi
RIRIMI, XITAYILI & VUHLERI Thoni, rhejisitara, xitayili na ntivomarito swa fambelana swinene na xikongomelo, vaamukeri va mahungu na mbangu -Vutitshembi eka ku tirhisa ririmini naswona hi ndlela yo hlawuleka no tsakisa -Xi koka rinoko naswona xi na thoni leyinene no tlhavula. -Swihoxo swa ntivoririmi na mapeletelo a swi kona -Xi vumbiwile hi ndlela ya vutshila swinene	14–15 Xiyimo xa le henhlia	11–12 -Thoni, rhejisitara, xitayili na ntivomarito swi fambelana kahle na xikongomelo, vaamukeri va mahungu na mbangu -Ririmini hi leri faneleke naswona thoni leyi tirhisiweke hi leyi fanaka minkarhi hinkwayo -Swihoxo swa ntivoririmi na mapeletelo a swi talangi -Xi vumbiwile hi ndlela ya vutshila	8–9 -Thoni, rhejisitara, xitayili na ntivomarito swa fambelana na xikongomelo, vaamukeri va mahungu na mbangu -Ririmini ri tirhisiwile hi mfanelo ku hlamusela mahungu -Thoni hi leyi faneleke -Ku tirhisiwile ririmini ro tlhavula ku tiyisisa vundzeni bya hungu	5–6 -Thoni, rhejisitara, xitayili na ntivomarito a swi fambelani na xikongomelo, vaamukeri va mahungu na mbangu -Matirhiselo ya ririmini i ya xiyimo xa madyondza swinene -Thoni na dikixinia swi fambelani -Ku na nkayivelwa wa ntivomarito	0–3 -Thoni, rhejisitara, xitayili na ntivomarito a swi fambelani na xikongomelo, vaamukeri va mahungu na mbangu -Ririmini a ri twisiseki -Nkayivelwa ntivomarito wu endla leswaku mahungu ya nga twisiseki
	13 Xiyimoxa le hansi	10 -Ririmini i ra xiyimo xa le henhlia naswona ri na thoni leyi faneleke no tlhavula -Swihoxo swa ntivoririmi na mapeletelo a swi kona -Xi vumbiwile hi ndlela ya vutshila	7 -Ririmini ra koka naswona hakanyingi ra vuyerisa -Thoni hi leyi faneleke na ku vuyerisa -Swihoxo swa ntivoririmi na mapeletelo i switsongo -Xi vumbiwile hi ndlela ya vutshila	4 -Matirhiselo lamanene ya ririmini eka minkarhi yin'wana -Hakanyingi thoni hi leyi faneleke kambe ku na nkayivelwa wo tirhisiwa ka ririmini ro tlhavula	 -Ku hava matirhiselo lamanene ya ririmini -Ku tirhisiwile swivulwa swo fana kumbe switsongo leswi hambaneke -Ku na nkayivelwa lowukulu wa ntivomarito
XIVUMBEKO Swihlawulekisi swa xitshuriwa. Mavumbelo ya tindzimana na swivulwa. TIMARAKA TA 5	5 Xiyimoxa le hansi	4 -Mavumbelo ya nhlokohaka i ya xiyimo xa le henhlia swinene -Vuxokoxoko lebyi hlawulekeke. -Swivulwa na tindzimana swi vumbiwile hi ndlela ya xiyimo xa le henhlia swinene	3 -Ku vumbiwile vuxokoxoko lebyi faneleke -Swivulwa na tindzimana swi vumbiwile hi ndlela leyinene -Xitsalwana xi sala xa ha twisiseka	2 -Ku na timhakanyana to khomeka -Swivulwa na tindzimana swi hoxekile -Xitsalwana xa ha twisisekanyana	0–1 -Ku pfumaleka timhaka leti lavekaka -Swivulwa na tindzimana swi hoxekile -Xitsalwana a xi twisiseki

XIYA: XIYENGE XA B

- Tirhisa rhubiriki minkarhi hinkwayo loko u koreketa xitsalwana xa vutumbuluxi (Papila ra 3, XIYENGE XA B).
- Timaraka to sukela eka 0 ku fikela eka 25 ti avanysiwile hi tinhlamuselo ta 5 ta vuswikoti.
- Xivumbeko a xi khumbeki hi xiyimo xa le henbla na xa le hansi.

RHUBIRIKI YA MAAVELO YA TIMARAKA EKA MAKOREKETELO YA XITSALWAMBIKO XO LEHA EKA RIRIMI RA LE KAYA [TIMARAKA TA 25]

Swilaveko	Vuswikoti byo hlawuleka	Vuswikoti byo le henbla	Vuswikoti byo amukeleka	Vuswikoti byo madyondza	Vuswikoti byo ka byi nga fikelelangi
VUNDZENI, MAKUNGUHATELO & XIVUMBEKO Mahlamulelo na miehleketo. Maveketelero ya miehleketo eka makunguhatelero Xikongomelo, vaamukeri va hungu, swihlawulekisi/swiaki swa ririmia na mbangu	13–15 -Mahlamulelo yo hlawuleka na ku hundzisa leswi a swi languteriwile -Miehleketo ya vutlhari leyi vupfeke -Vutivi byo enta bya swihlawulekisi swa muxaka wa xitshuriwa -Matsalelo lawa ya nga humiki emhakeni -Vundzeni na miehleketo swi vumbanile -Nhlamuselo ya vuenti swinene naswona vuxokoxoko hinkwabyo byi seketela nhlokohmaka -Xivumbeko lexifaneleke no va na nkhaqato	10–12 -Mahlamulelo lamanene lama kombisaka vutivi lebyinene bya swihlawulekisi swa muxaka wa xitshuriwa -Ku na ku kongoma mhaka a ku na ku huma emhakeni -Vundzeni na miehleketo swi vumbanile, swi hlamuseriwe kahle hi vuxokoxoko byo seketela nhlokohmaka -Xivumbeko lexifaneleke lexifaneleke swi vumbanile hi ndlela leyi amukeleka -Vundzeni na miehleketo swi vumbanile hi ndlela leyi amukeleka -Ku na vuxokoxoko byitsongo lebyi seketelaka nhlokohmaka -Milawu ya xivumbeko yi tirhisiwe hi ndlela yo ka yi nga twisiseki -Ku na swihoxo swo tala	7–9 -Mahlamulelo yo ringanelia lama kombisaka vutivi bya swihlawulekisi swa muxaka wa xitshuriwa -Mhaka a yi kongomihi hi ku hetiseka -ku na ku humanyana emhakeni -Vundzeni na miehleketo swi vumbanile hi ndlela leyi amukeleka -Vundzeni na miehleketo swi vumbanile hi ndlela leyi amukeleka -Ku na vuxokoxoko byitsongo lebyi seketelaka nhlokohmaka -Milawu ya xivumbeko yi tirhisiwe hi ndlela yo ka yi nga twisiseki -Ku na swihoxo swo tala	4–6 -Mahlamulelo ya madyondza lama kombisaka vutivinyana bya swihlawulekisi swa muxaka wa xitshuriwa -Ku na ku kongomanyana kambe matsalelo ya huhula -A hi minkarhi hinkwayo vundzeni na miehleketo swi vumbanaka -Ku na vuxokoxoko byitsongo lebyi seketelaka nhlokohmaka -Milawu ya xivumbeko yi tirhisiwe hi ndlela yo ka yi nga twisiseki -Ku na swihoxo swo tala	0–3 -Mahlamulelo ya a kombisi vutivi bya swihlawulekisi swa muxaka wa xitshuriwa -Nhlamuselo a yi le rivaleni naswona yi humile swinene emhakeni -Vundzeni na miehleketo a swi vumbanangi -Ku na vuxokoxoko byitsongo swinene lebyi seketelaka nhlokohmaka -A ku tirhisangti milawu ya xivumbeko leyifaneleke
TIMARAKA TA 15					
RIRIMI, XITAYILI & VUHLERI Thoni, rhejisitara, xitayili, xikongomelo/nkucetelo, vaamukeri va hungu na mbangu Matirhiselo ya ririmia na swiaki na milawu ya rona; Mahlawulelo ya marito; Mahikahatelo na mapeletelo	9–10 -Thoni, rhejisitara, xitayili na ntivomarito swi fambelana swinene na xikongomelo, vaamukeri va hungu na mbangu -Ku na nkhaqato wa ntivoririmi naswona wu vumbiwile hi mfanelo -Swihoxo a swi kona	7–8 -Thoni, rhejisitara, xitayili na ntivomarito swi fambelana kahle na xikongomelo, vaamukeri va hungu na mbangu -Hi ku angarhela ku na nkhaqato wa ntivoririmi naswona wu vumbiwile hi mfanelo -Ntivomarito wa kahle swinene -Swihoxo a swi talangi	5–6 -Thoni, rhejisitara, xitayili na ntivomarito swi fambelana na xikongomelo, vaamukeri va hungu na mbangu -Ku na swihoxonyana swa ririmia -Ku na ntivomarito wo ringanelia -Swihoxo a swi onhi nhlamuselo	3–4 -Thoni, rhejisitara, xitayili na ntivomarito swo fambelananyana na xikongomelo, vaamukeri va hungu na mbangu -Ntivoririmi wo pfumala nkhaqato wu tlhela wu va na swihoxo swo tala -Ntivomarito wo kayivela -Nhlamuselo a yi le rivaleni	0–2 -Thoni, rhejisitara, xitayili na ntivomarito a swi fambelani na xikongomelo, vaamukeri va hungu na mbangu -Swihoxo swi tele naswona ku na ku pfuvapfuvana ka timhaka -Ntivomarito a wu fambelani na xikongomelo -Nhlamuselo a yi twali nakatsongo
TIMARAKA TA 10					

Vundzeni bya papila leri a byi tirhisiwi handle ka mpfumelelo wa ntsariso